

«MOTTAKERNAVN»

«ADRESSE»

«POSTNR» «POSTSTED»

Deres referanse:

«REF»

Dato: 20.06.2022

Saksnr.: 2020/75829

Dok.nr.: 3

Saksbehandler:

Øyvind Malmin

Folkets Hus i Sauda, Skulegata 20, gnr./bnr. 28/105 og 28/318 i Sauda kommune, forslag om fredning - høring

Vi viser til tidligere utsendt melding om oppstart av fredningssak for Folkets hus i Sauda, datert 18. desember 2020, som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette sender Rogaland fylkeskommune følgende forslag om fredning til høring og offentlig ettersyn. Høringsfristen er 31. august 2022.

FORSLAG TIL VEDTAK:

Med hjemmel i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kml) § 15 jf. § 22, foreslår Rogaland fylkeskommune å frede Folkets Hus i Sauda, gnr./bnr. 28/105 og 28/318 i Sauda kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kml § 15 omfatter følgende bygninger:

- Folkets Hus, eldre del, bygningsnummer: 172405517 (Askeladden ID: 172014-1)

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og deler av interiør, og inkluderer hovedelementer som planløsning, konstruksjon, materialbruk og overflatebehandling, og detaljer som vinduer, dører, gerikter, listverk, og fast inventar.

Underetasjen, rom 139 (lagerrom for kjøkken), rom 140 (kjøkken) og rom 228 (ventilasjonsrom ved store scene) unntas fra fredningen. En oversikt av hvilke rom som unntas fra fredningen går frem av plantegninger i dokumentasjonsvedlegget.

Omfanget av fredningen går frem av kartet under.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare den arkitektoniske og kulturhistoriske verdien til Folkets Hus i Sauda, som et kulturminne av lokal, regional og nasjonal verdi. De kulturhistoriske verdiene knytter seg til industri- og arbeiderhistorien, særskilt arbeiderklassens kamp for bedre livsvilkår. Bygningen skal ivaretas som eksempel på et samlingssted for den tidlige arbeiderbevegelsen og som symbol for arbeiderklassens sosiale kamp. De arkitektoniske verdiene knytter seg til bygningens stiltrekk og estetiske kvaliteter. Bygningen har stiltrekk fra både nyklassisisme og funksjonalisme, med høy kvalitet på materialbruk og detaljering. Byggets arkitektoniske uttrykk skal ivaretas.

Fredningen av eksteriøret skal sikre bygningens arkitektur. Både hovedstrukturen i den arkitektoniske utformingen og detaljer, så vel som fasadeløsning, opprinnelige vinduer/dører, materialbruk og overflater skal opprettholdes. Fredningen skal videre bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i det freda interiøret til bygningen.

Historikk

Bygningen er tegnet av en av Rogalands mest markante arkitekter, nemlig Gustav Helland. Helland var utdannet i Tyskland og arbeidet der i tolv år, før han slo seg ned i Stavanger, i begynnelsen av første verdenskrig. I perioden fra 1914 til 1960-tallet var Helland svært aktiv, spesielt i Stavanger, men også andre steder i Rogaland. I Sauda var han også meget aktiv og tegnet både Sauda sykehus, Folkets Hus, Sauda rådhus og store deler av bygningsmassen i den nye bydelen Åbøbyen. Folkets Hus er oppført i en stilmessig brytningstid og har innslag av både nyklassisisme og den nye funksjonalismen, som gjorde seg gjeldende i Norge på 1930-tallet. Arkitekturen og materialvalget er et symbol på hvilke ressurser det ble lagt i oppføring av bygninger knyttet til industrien på første halvdel av 1900-tallet. Dette i likhet med andre bygninger knyttet til industrien, som kraftstasjonen Sauda 3.

Folkets Hus i Sauda representerer også en del av industri- og arbeiderhistorien som ikke bare har vært avgjørende for utviklingen av Sauda, men som også har satt avtrykk i den nasjonale historien. Norge var på begynnelsen av 1900-tallet en ung nasjon og det var viktig å bygge opp økonomien. En av områdene det ble satset på var utnyttelsen av vann til kraft og industri knyttet til dette. Denne industrien dannet grunnlaget for utviklingen av steder som Sauda, Odda og Rjukan. Med en økt industrialisering og urbanisering av Norge ble en stadig større andel av befolkningen tilhørende arbeiderklassen. Utover på 1900-tallet vokste arbeiderbevegelsen frem med organisering i fagforeninger og krav om bedre arbeidsvilkår og høyere lønn. De mange møte- og forsamlingslokalene, eller «Folkets Hus», som ble bygget i Norge, er et synlig bevis på arbeiderbevegelsens viktige posisjon utover på 1900-tallet. Folkets Hus i Sauda er ikke bare et symbol på arbeiderbevegelsens betydning i Sauda og Rogaland, men i hele landet. Bygget forteller en viktig del av utviklingen av Norge til et moderne industrisamfunn på 1900-tallet.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningen eller deler av denne, jf. omfanget av fredningen.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningen eller deler av bygningen som omfattes av fredningen (herunder fast inventar). Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 6.
3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningens eksteriør, interiør (herunder fast inventar) eller konstruksjon, jf. omfanget av fredningen. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 6. Se også punkt 7.
4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens og inventarets egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
5. Det er ikke tillatt å sette i verk tiltak som kan endre bygningens karakter, eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for tiltak, innvendig som utvendig – herunder påbygg og tilbygg. Et tilbygg vest for den fredede hovedbygningen/nord for tilbygget, i området langs Mogata der det i dag er parkeringsplass, kan vurderes, dersom det ikke reduserer opplevelsen av den fredede bygningen vesentlig. Et slikt tilbygg må begrunnes i klare behov for kulturhusaktiviteten, og det må i form og utførelse tilpasses og underordnes den fredede hovedbygningen. Et eventuelt tilbygg skal godkjennes av fylkeskommunen.
6. Tilbakeføringer til opprinnelig, eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner, kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.

Dispensasjon

7. Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, ev. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva fredningen omfatter eller hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Følger av fredningen

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete hus og anlegg og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovenfor nevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og inventar skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke fylkeskommunen om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter kml § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. kml § 15a annet ledd.

Fylkeskommunen kan gi opplysninger for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Folkets Hus i Sauda stod ferdig i 1931. Det ble oppført med en omfattende dugnadsinnsats fra fabrikkarbeiderne. Det var smelteverket som, i tråd med konsesjonsvilkårene, stilte en tomt til rådighet. Smelteverket betalte også for arkitekttegningene til Gustav Helland. Folkets Hus ble raskt en sterk institusjon i byens organisasjonsliv. Det var en bastion for fagforeningenes og de venstreorienterte partiers politiske aktiviteter, og fungerte i tillegg som arbeiderklassens kulturhus med et bredt spekter av aktiviteter og tilbud. Folkets Hus var arbeiderklassens svar på funksjonærklubben i Åbøbyen. Sauda Fabrikkarbeiderforening (SFAF) var husets eier som også organiserte driften.

I takt med at arbeiderklassen fikk bedre kår ble de politiske motsetningene mindre. Folkets Hus fikk dermed en bredere appell som et samfunnshus for alle sosiale lag. Imidlertid har antallet ansatte på smelteverket variert sterkt, og etter toppåret i 1960 med 1300 ansatte har tallet stupt til under 200 i dag. Tallet på medlemmer i SFAF sank tilsvarende, og det ble stadig mer krevende for foreningen å drifte Folkets Hus. I 1992 ble det inngått driftsavtale med kommunen, men etter hvert ble vedlikeholdsetterslepet så stort at SFAF ikke var i stand til å ivareta huset. Etter en rekke utredninger, valgte kommunestyret i 2013 å satse på Folkets Hus som Saudas fremtidige kulturhus. Kommunen overtok bygget for en symbolsk sum og et ideelt aksjeselskap har nå hånd om bygget.

Stilmessig har Folkets Hus klare nyklassisistiske trekk, men innvarsler også funksjonalismen. Huset kan arkitektonisk ses i sammenheng med den utpreget klassiske funksjonærklubben i Åbøyen, og det funksjonalistiske rådhuset i sentrum. Alle de tre byggene er tegnet av Helland. Folkets Hus er preget av enkle, men svært effektfulle og elegante løsninger. Eksempler på dette er blant annet bruken av nisjer i veggene i storsalen, dørene som er dekorert med andreaskors og detaljeringen på trappeløpene fra første til tredje etasje. De opprinnelige løsningenes kvalitet ble gjennom tidene noe utvisket gjennom omfattende bruk og et svært praktisk rettet vedlikehold. Gjennom restaureringen i 2017-2018 har de opprinnelige løsninger blitt hentet frem igjen og gitt nytt liv. Restaureringen ble dessuten gjennomført med den samme dugnadsånden som karakteriserte den opprinnelige byggeprosessen. Over 2000 arbeidstimer ble lagt ned av frivillige under kyndig veiledning, noe som tilførte husets kulturhistorie ytterligere en dimensjon, og reetablerte Folkets Hus som et kulturminne med sterk lokal forankring.

Veggmaleriene i storsalen har særlig verdi. De er utført av Ragnvald Eikeland og Håkon Landa i 1953. Selv om maleriene altså ikke er fra byggeåret, er de noe av det mest kjente og kjære ved huset. Gjennom deres symbolske formspråk og innhold avspeiler de arbeidernes vilkår og historie.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Rogaland fylkeskommune vurderer at Folkets Hus i Sauda er et kulturminne av nasjonal verdi på bakgrunn av bygningens autenticitet, representativitet, sjeldenhet, kunstneriske, arkitektoniske og kulturhistoriske verdi. Byggets høye grad av autenticitet er ivarettatt, også etter oppføring av tilbygget. Bygningen avspeiler en svært viktig del av historien til Sauda, men har også betydelig nasjonalhistorisk verdi og er en fredningsverdig representant for industriarbeiderkulturen i Norge.

I Riksantikvarens fredningsstrategi angis en rekke temaer, som må få særlig oppmerksomhet i arbeidet med å sikre mangfold og representativitet i den samlede bestand av fredede kulturminner. Folkets Hus passer svært godt inn i fredningsstrategiens målsetninger, spesielt med tanke på kategorien «Felleskap og demokrati», undertema 2: «hus for religionsutøvelse/forsamlingshus» og undertema 4: «Historiske steder/utviklingen av demokratiet».

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren, jf. forskrift 9. februar 1979 om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven, § 12 nr. 1.

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status.

Navn: Folkets Hus i Sauda

Kommune: Sauda

Gnr./bnr.: 28/105 og 28/318

Adresse: Skulegata 20, 4020 Sauda

Eier: Folkets Hus AS

Bakgrunn for fredningen

Det har helt siden 2007 vært klart uttrykt, fra både lokalt, regionalt og nasjonalt nivå, at Folkets Hus representerer så store arkitektoniske og kulturhistoriske verdier, at det burde fredes. På grunn av store usikkerheter rundt ansvars- og eierforhold, samt nødvendige tekniske grep for å sikre videre bruk og drift, har imidlertid ikke en konkret fredningsprosess blitt iverksatt før 2020. Etter en omfattende utredning av best mulig lokalisering av kommunens fremtidige kulturarena, overtok kommunen, i 2013, Folkets Hus fra Sauda Fabrikkarbeiderforening, som ikke lenger var i stand til å ivareta vedlikeholdsansvaret. I forkant av dette var det avklart at det var mulig å oppføre et tilbygg, som kunne ivareta de tyngste av de mange tekniske hensyn som var påkrevd for et moderne kulturhus. I 2015 ble huset omdannet til et ideelt aksjeselskap, der kommunen har omtrent 38 prosent av aksjene.

Etter en omfattende arkitektkonkurranse, hvor hensynet til de antikvariske verdiene sto helt sentralt, ble et tilbygg oppført, og den opprinnelige bygningen ble restaurert og oppgradert i 2017-2018. Restaureringsprosessen ble fulgt tett opp av Rogaland fylkeskommune. Huset ble behandlet som fredet, og alle grep ble faglig og administrativt belyst, før de ble gjennomført.

Etter oppføringen av et godt tilpasset tilbygg, og en vellykket restaurering av det opprinnelige bygget, er det nå ønskelig å frede det opprinnelige bygget slik det står.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1, meddelt eieren, Folkets Hus AS, i brev av 18. desember 2020. Samtidig ble det kunngjort i avisene Ryfylke, Haugesunds Avis og Stavanger Aftenblad. Det kom ikke inn noen merknader innen høringsfristen som var satt til 1. februar 2021.

Frist for innsending av høringsuttalelser er 31. august 2022

Rogaland fylkeskommune har utformet et fredningsforslag, som i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2 nå sendes på høring til berørte parter. Samtidig blir det kunngjort i avisene Ryfylke, Stavanger Aftenblad og Norsk lysningsblad at fredningsforslaget er lagt ut til offentlig ettersyn i Sauda kommune og på Rogaland fylkeskommunes hjemmesider: www.rogfk.no under «aktuelt».

Frist for merknader til fredningsforslaget er 31. august 2022.

Eventuelle merknader og innspill sendes elektronisk til firmapost@rogfk.no, eller pr. brev til Rogaland fylkeskommune, Postboks 130 Sentrum, 4001 Stavanger.

Videre saksgang

Fredningsforslaget skal etter høringen legges fram til politisk behandling i Sauda kommune før vedtak om fredning treffes, jf. kulturminneloven § 22 nr. 3. Høringsuttalelsene og kommunens behandling vil bli behandlet og tatt inn i saken. Det er Riksantikvaren som fatter vedtak om fredning. Fredningsvedtaket kan påklages.

Hilsen
Jan G. Auestad
Fylkeskonservator

Øyvind Malmin
rådgiver

Kopi til:
FORTIDSMINNEFORENINGEN
SAUDA SOGELAG

Vedlegg: Dokumentasjonsvedlegg Folkets hus

Dette dokumentet er godkjent elektronisk. Oppgi vårt saksnr. når du svarer på brevet.